



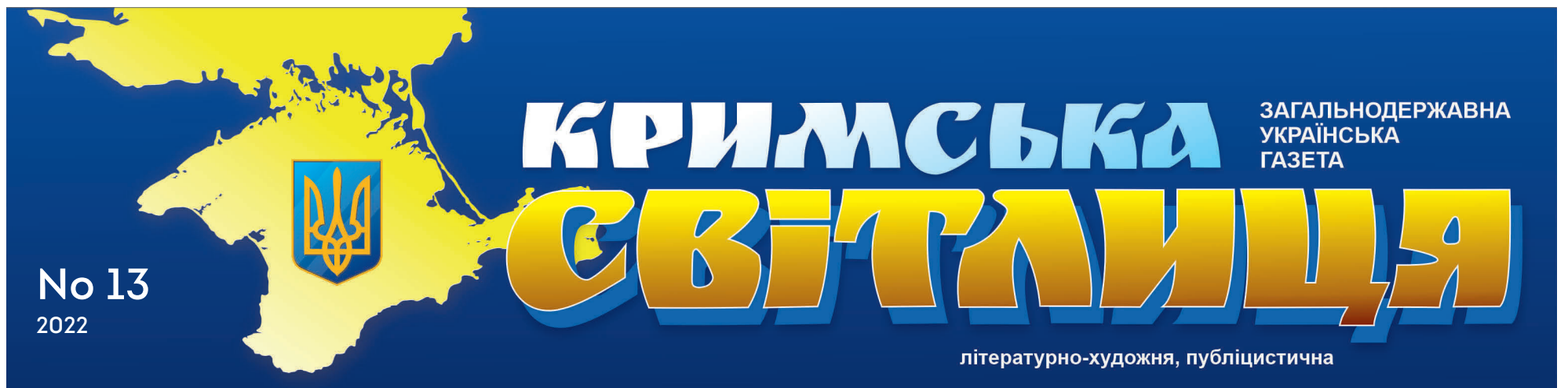
**ІНСТРУМЕНТИ ЗНИЩЕННЯ  
УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ  
В КРИМУ**

→ 2



**«ВХІД У ВІЧНІСТЬ ЧЕРЕЗ РОСІЙСЬКУ  
ІСТОРІЮ» ЄПІСКОПА ЯЛТИНСЬКОГО  
УПЦ МП НЕСТОРА**

→ 4



# СПІЛЬНИМИ ЗУСИЛЛЯМИ ВОНИ НАБЛИЖАЮТЬ ДЕОКУПАЦІЮ КРИМУ ТА ПЕРЕМОГУ УКРАЇНИ

## НАГОЛОС

**28 червня 2022 року з нагоди Дня Конституції України в Представництві Президента України в АР Крим відбулося нагородження грамотами військовослужбовців ЗСУ, українців із Криму, які боронять територіальну цілісність України в період російсько-української війни, що розпочалась у 2014 році в Криму, а з 24 лютого 2022 року після масштабного вторгнення російських військ ведеться практично по всій території нашої країни.**

**Олекса БЕСКИД**

«У цей день 26 років тому Верховна Рада шляхом важкої праці ухвалила Конституцію України. З історії ми знаємо, що тоді вони голосували іноді не за статті, а за речення чи навіть окремі слова. Зараз ви та інші бійці обороняєте кожне окреме слово нашої Конституції, і ми надзвичайно вдячні вам за це», – наголосив заступник Постійної Представниці Президента в АР Крим Денис Чистіков.

Команда представництва підготувала почесні грамоти для 29 кримських бійців, щоб відзначити їхні військові заслуги та подякувати за захист суверенітету та територіальної цілісності України від російської військової агресії та з нагоди Дня Конституції України. Про це йдеться в офі-



ФОТО – ПРЕДСТАВНИЦТВО ПРЕЗИДЕНТА В АР КРИМ

ційному повідомленні Представництва Президента в АР Крим.

Ініціатором проведення нагородження став представник Ради ветеранів Крайової ради українців Криму, ветеран російсько-української війни із позивним «Євпаторія» Сергій Вікарчук. Представництво підтримало дану пропозицію: ці грамоти є найвищою відзнакою представництва.

«Для мене велика честь познайомитися з вами та вручити ці грамоти, які є найвищою відзнакою представництва. Це – найменше з того, що ми можемо зробити для вас, наших захисників, які не здаються й боронять територіальну цілісність нашої держави, конституційні права та свободи усіх громадян України», – зазначила Постійна Представниця Таміла Ташева.

Українці з Криму, які через окупацію були змушені залишити рідні домівки на півострові, за-

раз наполегливо виборюють собі шлях додому у складі Збройних Сил України. Хтось прийшов у формі, бо щойно зі служби, а дехто – у цивільному, бо має недовгий, але такий необхідний відпочинок.

«Я знаю більше 300 воїнів Криму, які боронять нашу Країну. Я знаю більше 50 імен загиблих воїнів Криму. Хочу, щоб кожним пишалися і знали, хто закриває наше небо, землю, націю», – наголосив голова Ради ветеранів Крайової ради українців Криму Сергій Вікарчук.

Головна переговорна зала представництва наповнилася надзвичайно дружньою атмосферою: учасники ділилися історіями зі служби, жартами про окупантів, розповідали про своє життя до і після тимчасової окупації Кримського півострова. Перед початком нагородження всі гуртом заспівали Державний гімн України.

Військовослужбовці ЗСУ висловили вдячність усьому Представництву Президента в АР Крим за роботу в умовах повномасштабного вторгнення і закликали не зупинятися до повної й остаточної перемоги, як не зупиняються на фронті ЗСУ. Наймолодший солдат роти «Bugatti» Ілля Репін після отримання грамоти додав: «Існує лише один кордон після 24 числа – це державний кордон України від 24 серпня 1991 року».

Військові охоче дали дозвіл їх фотографувати зі словами, що «вже нічого не бояться», ба більше, окупантам треба боятися їх. Під час заходу неодноразово лунали важливі для присутніх слова – усі вони прагнуть якомога швидше повернутися в рідний, український Крим.

На нагородження змогли прибути десять бійців: Віталій Філоненко, Ілля Репін, Віталій Самков, Микола Хавхун, Тимур

Снітко, Олександр Тюряєв, Олексій Мазепа, Павло Постніков, Владислав Селезньов, Олександр Молостов, а замість Ігоря Мовенка грамоту прийшла отримати його дружина Валентина Мовенко.

Також грамотами нагороджені Роман Гридін, Ігор Яковенко, Руслан Гуцул, Геннадій Афанасьєв, Олена Михайловська, Сергій Шапоренко, Роман Ризун, Олександр Порва, Юрій Карпенко, Олександр Коломицев, Андрій Іваченко, Олександр Болтян, Дмитро Віляйкін, Максим Гумєнюк, Роман Магєра, Армен Агаджанян, Владислав Пономарьов і Дмитро Терновий.

Представництво подякувало бійцям, чиї заслуги сьогодні були відзначені грамотами, а також тим, чиї заслуги будуть відзначені вже скоро, – адже спільними зусиллями вони наближають деокупацію Криму та перемогу України.

Це вже не перший захід, під час якого представники державних органів влади завдяки активній позиції Ради ветеранів КРУК нагороджують українців Криму, що боронять Україну.

Нагадаємо, що 29 квітня 2021 року при Крайовій раді українців Криму створено Раду ветеранів. Дата створення ради є не випадковою, адже у 1918 році саме в цей день у Севастополі Чорноморський флот підняв українські прапори. Саме тоді командувач Чорноморського флоту контр-адмірал Саблін направив телеграму до Києва, в якій зазначав: «Братія киевской Центральной рады, сего числа Севастопольская крепость и флот подняли украинские флаги».

**СЛАВА ЗСУ!  
КРИМ – ЦЕ УКРАЇНА!  
УКРАЇНА ПЕРЕМОЖЕ!**





# ІНСТРУМЕНТИ ЗНИЩЕННЯ УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ В КРИМУ

## НА ЧАСІ

**Знищення української ідентичності в Криму – важлива тема, що постає на порядку денному українського суспільства у зв'язку з окупацією Кримського півострова Російською Федерацією.**

**Євгенія ВІРЛИЧ,**  
членкиня Ради національних меншин та корінних народів при Херсонській ОДА

вадцятого лютого 2014 р. Російська Федерація розпочала збройну агресію проти України, окупувавши території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя. Дата 27 лютого 2014 р. визначена Європейським судом з прав людини як день початку фактичного контролю Росії над Кримським півостровом. Фактично 2014 рік став роком початку масового знищення української ідентичності в Криму Російською Федерацією.

## ЯК РОСІЯНИ ЗМІНЮЮТЬ СТАВЛЕННЯ ДО УКРАЇНСЬКОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ

За період російської окупації Кримського півострова влада держави-окупанта та її незаконні структури у регіоні, використовуючи всі доступні засоби, проводять цілеспрямовану політику знищення української національної ідентичності населення окупованої території з метою асиміляції та вкорінення російської громадянської ідентичності. Збройна агресія РФ, що розпочалася в Криму, стала головним викликом не лише українській державності загалом, а й українській ідентичності на зазначеній території. При цьому ані на національному, ані на міжнародному рівнях не напрацьовано загальне розуміння необхідності захисту прав носіїв української ідентичності на тимчасово окупованій території АР Крим і м. Севастополя. Представники українського політикуму, медіаспільноти та суспільства не мають достатньо інформації щодо дій держави-агресора, спрямованих на знищення української ідентичності в окупованих регіонах України, та їхніх наслідків.

Наразі в українознавстві йдеться про широке синтетичне розуміння українства, в якому



ФОТО: ВІДВЕРТЛИХ ДЖЕРЕЛ

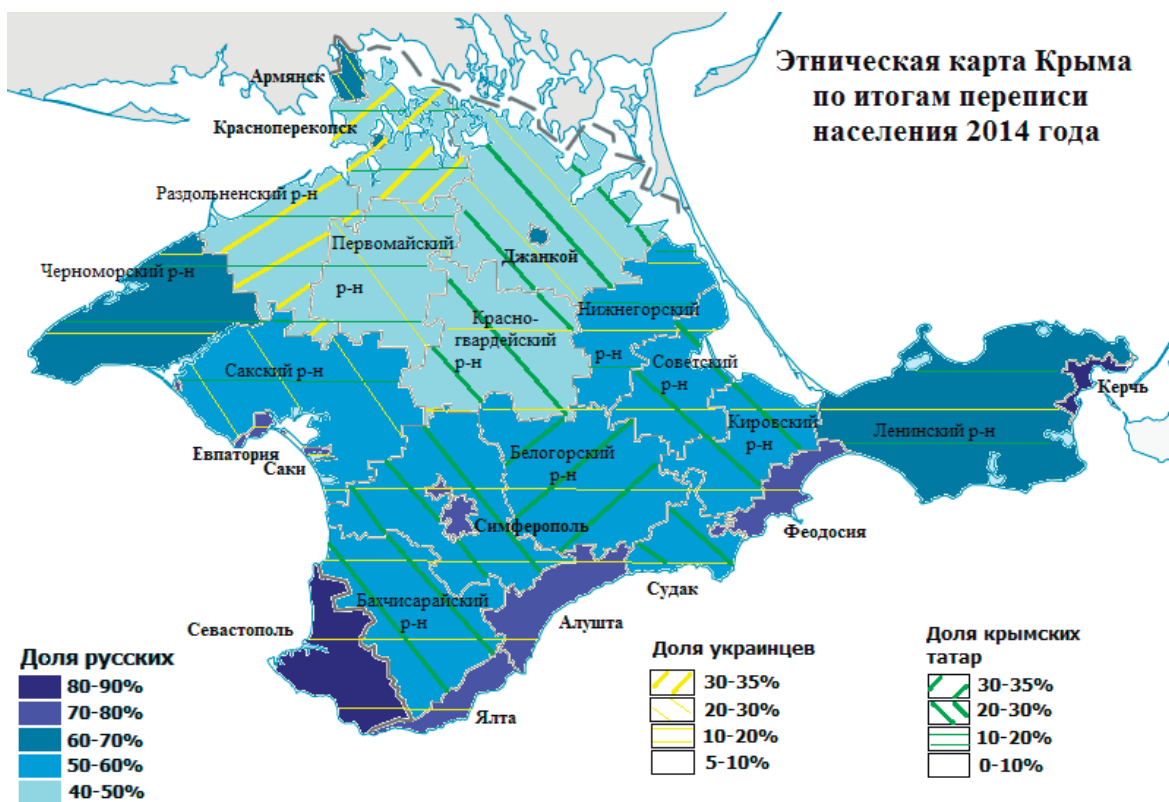


ФОТО: ВІДВЕРТЛИХ ДЖЕРЕЛ

поєднано різні природні, соціокультурні та інші виміри. З огляду на це українська ідентичність визначається наявністю принаймні однієї з чотирьох ознак:

- етнічне походження та самоідентифікація;
- усвідомлення спільної з іншими представниками українського етносу історичної долі та часової перспективи;
- залученість в український культурно-інформаційний простір;
- свідома діяльність щодо поширення української культури.

В умовах російської окупації АР Крим і м. Севастополя на окремий розгляд заслуговує насильницький злам ідентичності українців Криму державою-агресором протягом понад 8 років. У цьому разі маємо справу з такими негативними чинниками кризи ідентичності,

як зміна суспільного ладу, панування іншої ідеології, мови, релігії тощо.

Протягом періоду існування незалежної держави Україна цілеспрямована проукраїнська етнополітика, яка мала б на меті формування української ідентичності, була відсутня як така: не в останню чергу це призвело до того, що АР Крим і м. Севастополь стали «анклавами» громадян, здебільшого далеких від української ідентичності, які залишилися «радянськими» протягом багатьох років після відновлення незалежності України.

Відтак під час окупації Кримського півострова в лютому-березні 2014 р. РФ для створення картини «масової підтримки повернення споконвічно російського Криму на історичну батьківщину» робила основну ставку не лише на спеціально

завезені групи своїх громадян (кубанські «казаки», пенсіонери російських силових органів, якими керували представники російських спецслужб), а й на декілька груп місцевого населення – носіїв російської, «радянської» та комбінованої, так званої «радянсько-російської» ідентичності. Представники цих спільнот або ідентифікували себе як росіяни і всіляко протиставляли себе державі, громадянами якої були де-юре і де-факто, виявляючи ненависть до всього, пов'язаного з Україною та українцями, або як «радянські люди», що ностальгували за СРСР і плекали надію на його відродження та «возз'єднання братніх народів/республік у єдиній державі».

Перед РФ у 2014 р. постала «проблема» мешканців півострова, які є носіями української

*Збройна агресія РФ, що розпочалася в Криму, стала головним викликом не лише українській державності загалом, а й українській ідентичності на зазначеній території. При цьому ані на національному, ані на міжнародному рівнях не напрацьовано загальне розуміння необхідності захисту прав носіїв української ідентичності на тимчасово окупованій території АР Крим і м. Севастополя. Представники українського політикуму, медіаспільноти та суспільства не мають достатньо інформації щодо дій держави-агресора, спрямованих на знищення української ідентичності в окупованих регіонах України, та їхніх наслідків.*

ідентичності, та при цьому, за аналогіями до попередніх ситуацій, не завжди є етнічними українцями.

Умовно до цієї групи можна зарахувати декілька підгруп, представники яких ідентифікують себе як етнічні або політичні українці:

- 1) особи, які є кримчанами у кількох поколіннях;
- 2) особи, які прибули до Криму за часів СРСР (зокрема, після передачі Кримської області до складу УРСР у 1954 р.) або суверенітету України на півострові;
- 3) особи, які народилися в Криму за часів пізнього СРСР (переважно 1980-ті – початок 1990-х рр.) або суверенітету України на півострові (1991-2014 рр.).

Українська ідентичність цих осіб формувалася під впливом багатьох чинників: історія та виховання родини, культурні та медійні впливи, формування власних переконань тощо. Важливу роль у цьому разі має також самоототожнення з «материковою» українською спільнотою та усвідомлення історичної, традиційної та громадянської причетності до неї.

Окремо варто згадати дітей шкільного віку, яких, починаючи з 2014 р., держава-окупант позбавляє права не лише на самоідентифікацію, відмінну від російської, а й на отримання та збереження громадянства держави Україна.

Варто також відзначити явище прийняття «титальної» ідентичності, коли деякі мешканці Криму, що ідентифікували себе як українці, після російської окупації півострова стали позиціонувати себе як росіяни. Проте події, що супроводжували російську окупацію Кримсько-



го півострова, також збагатили зазначену групу іншими особами, які до того часу декларували іншу етнічну чи суспільну самоідентифікацію та почали ідентифікувати себе як «політичні» українці на знак протесту проти російської окупації Криму. Водночас особливого значення та нової актуалізації почав набувати термін «кримські українці», що має понад столітню історичну традицію.

### ЯКІ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОВОДЯТЬ РОСІЯНИ В КРИМУ І ЯК ПРОСУВАЮТЬ ІДЕЮ «ВІДСУТНОСТІ» УКРАЇНЦІВ НА ПІВОСТРОВІ

Протягом липня-червня 2016 р. незалежна співдружність соціологів «Открытое мнение» (Москва) провела у Криму опитувальне дослідження «Открытое мнение – Крым» з метою «вивчення громадської думки населення півострова у складній геополітичній ситуації». У вибірці брали участь 1100 респондентів. Опитування проводилося як через особисте спілкування, так і в режимі телефонних бесід. Автори зазначили, що в Криму «набувають першості дві ідентичності: громадсько-політична та регіональна – кримчани, передусім, вважають себе «громадянами Росії» (43%) та «мешканцями Криму» (35%)». При цьому громадянином України себе назвав начебто 1% опитаних.

Дослідники заявили, що «дорогою з України до складу Росії відбулося ідентифікаційне «перетікання» з групи «громадяни України» до групи «громадяни Росії», проте припустили, що пояснення цього феномена слід пов'язувати як із фактором довіри до політичних інституцій, політичним конформізмом і прагматикою життя, так і зі зміною ціннісних пріоритетів.

«Доволі неочікуваним» результатом для авторів опитування стала відносно висока частка респондентів, які обрали варіант відповіді «Громадянин світу, мешканець планети Земля» – 9%: на їхню думку, подібному виборові могла сприяти пригніченість національної ідентичності.

Зокрема, було зазначено, що серед українців, кримських татар і представників інших національностей частка респондентів з космополітичною самоідентифікацією складала 11-15%. При цьому автори опитування додали, що серед етнічних груп Криму спостерігається помітна диференціація: різні ідентичності виявляються з неоднаковою інтенсивністю і по-різному співвідносяться між собою. Наприклад, серед тих, хто ідентифікував себе як росіянин,



«передусім громадянами Росії» вважають себе 52%, серед українців же цей показник практично вдвічі менший – 28%. Розрив зв'язків з Україною як важливу проблему обрав кожен третій опитаний (31%), серед українців цей показник склав 52%. Автори дослідження навели результати «перепису населення» за жовтень 2014 р., згідно з якими українцями себе назвали нібито 16% кримчан: за даними опитування, цей показник виявився ще меншим – 12%. Цю різницю в показниках пояснили як виїздом частини українського населення, так і зміною національної ідентифікації деякої частини кримчан після примусового надання громадянства РФ.

Представник Крайової ради українців Криму Андрій Іванець висловлює думку, що РФ у Криму втілює щодо українців ту ж асиміляційну стратегію, що й на своїй території. На його думку, заяви російської влади про «один народ» і неможливість існування українців як окремих народів мають на меті асиміляційну стра-

тегію та підставу для експансії. У Криму це проявляється з 2014 р. у систематичному знищенні культурної інфраструктури, яка була створена до російської окупації і була явно недостатньою для кримських українців: після окупації доступ до цієї інфраструктури було повністю перекрито. Ще за часів українського суверенітету в Криму українців переконали у тому, що вони належать до титульної нації, і на цій підставі відмовляли їм у задоволенні культурних потреб. Також пан Іванець зазначив, що україноорієнтовані кримчани у російському «інформаційному акваріумі» позбавлені можливості отримувати об'єктивну інформацію з материка, піддаючись впливам масової російської пропаганди.

Дослідження кримського відділення групи «Інформаційний спротив» свідчать про те, що РФ у Криму створює хибне уявлення про буцімто «відсутність» українців на окупованому півострові, стверджуючи, що ті його мешканці, які не є етнічними росіянами, майже нічим від них не

*Дослідження кримського відділення групи «Інформаційний спротив» свідчать про те, що РФ у Криму створює хибне уявлення про буцімто «відсутність» українців на окупованому півострові, стверджуючи, що ті його мешканці, які не є етнічними росіянами, майже нічим від них не відрізняються та задоволені абсолютно всім. Як яскравий приклад курсу на асиміляцію було наведено результати незаконного перепису населення Криму в жовтні 2014 р., згідно з якими в АР Крим та м. Севастополі водночас «зникли» сотні тисяч етнічних українців.*

відрізняються та задоволені абсолютно всім. Як яскравий приклад курсу на асиміляцію було наведено результати незаконного перепису населення Криму в жовтні 2014 р., згідно з якими в АР Крим та м. Севастополі водночас «зникли» сотні тисяч

етнічних українців. За даними Всеукраїнського перепису населення 2001 р., в АР Крим та м. Севастополі мешкали 576,7 тис. етнічних українців, які становили 24,1% населення. У 2014 р. окупанти «нараховали» в АР Крим тільки 344,5 тис. українців (15,7% населення) – менше на 232,2 тис. людей. З 393 304 мешканців Севастополя українцями себе назвали 52 912 осіб, тоді як у 2001 р. ця цифра становила 84 420.

Загальна кількість мешканців Кримського півострова, що ідентифікують себе як українці, буцімто зменшилася на 40%.

### ЯК ЗНИЩУЮТЬ УКРАЇНСЬКУ ІДЕНТИЧНІСТЬ У КРИМУ: РОЗБИРАЄМО МЕТОДИ

Послідовно та комплексно реалізуючи на території окупованих АР Крим і м. Севастополя заходи, спрямовані на пригнічення та стирання української ідентичності, держава-окупант керується заповіддю свого очільника «Українці та росіяни – це один народ». Відповідно основною метою цих заходів є асиміляція українців, позбавлення їх власної національно-культурної самоідентифікації та насадження натомість російської ідентичності.

Досягається ця мета завдяки таким основним методам:

- примусове надання громадянства держави-окупанта мешканцям окупованої території;
- створення «українського інформаційного вакууму»;
- антиукраїнська пропаганда та роздмухування мови ворожнечі щодо носіїв української ідентичності у ЗМІ держави-окупанта та підконтрольних їй ЗМІ на окупованих територіях;
- ліквідація української національної пам'яті;
- позбавлення носіїв української ідентичності можливості здобуття освіти українською мовою та отримання знань з українознавчих дисциплін;
- наступ на релігійні громади українських церков (ПЦУ, УГКЦ, інших конфесій, служителі та парафіяни яких є носіями української ідентичності);
- переслідування самостійних проукраїнських активістів і членів українських організацій та об'єднань і осіб, не згодних з окупацією АР Крим і м. Севастополя, створення їхнього образу «екстремістів» і «терористів».

Російська Федерація на території окупованого півострова агресивно втілює в життя політику знищення української ідентичності та зрощення місцевих мешканців. Найтрагічнішим наслідком такої політики є вплив на кримських дітей – громадян України, чие сприйняття світу формується в умовах масивного тиску окупаційної влади держави-агресора.





# «ВХІД У ВІЧНІСТЬ ЧЕРЕЗ РОСІЙСЬКУ ІСТОРІЮ» ЄПИСКОПА ЯЛТИНСЬКОГО УПЦ МП НЕСТОРА

## РЕЛІГІЯ

На початку літа цього року, за кілька місяців після старту повномасштабної збройної агресії проти України, РПЦ здійснила те, на що не наважувалася вісім років: тоді світська влада РФ здійснила фактичну анексію окупованого Кримського півострова – нині ж духовна влада держави-окупанта, яка, по суті, є підрозділом світської, довершила цей процес анексією церковною, коли три кримські єпархії УПЦ в єдності з Московською патріархією було підпорядковано прямим чином РПЦ.

### Сергій КОНАШЕВИЧ

Хоча кримські священнослужителі зазначеної церкви весь час окупації півострова були в юрисдикції Києва суто номінально, перебуваючи де-факто під владою Москви і безперервно йдучи шляхом колабораціонізму з владою держави-окупанта та її кримськими маріонетками. Поміж цими кліриками останнім часом надто помітною стала постать нинішнього єпископа Ялтинського Нестора (Миколи Доненка).

У 1991 р. він був висвячений спочатку на диякона, а потім на священника. Після послуху у Свято-Троїцькому соборі в Сімферополі, у 1993 р., був призначений настоятелем храму Покрови Пресвятої Богородиці в селищі Ореанда на півдні Криму, того ж року був піднесений до сану протоієрея. У 1996 р. закінчив Одеську духовну семінарію, вже будучи на той час членом Синодальної комісії УПЦ МП з питань канонізації новомучеників і сповідників ХХ століття. Мав добрі зв'язки з владикою Василієм (Златолинським), який з кінця 1990 р. до червня 1992 р. був єпископом Сімферопольським і Кримським, у 1992-1997 рр. – єпископом, у 1997-2009 рр. – архієпископом Запорізьким і Мелітопольським, вважав себе зацькованим і ображеним «західняцькою мафією» в УПЦ МП і мав у своєму оточенні ідейних супротивників автокефалії



Вручення привітання предстоятеля РПЦ патріарха Кирила новопризначеному «губернаторові Севастополя» Михайлу Развожаєву в Катерининській залі Будинку офіцерів флоту, 02.10.2020.



«Парламентські зустрічі» у «державній раді республіки Крим» у рамках «регіонального етапу» російських XXVIII Міжнародних Різдвяних освітніх читань «Велика перемога: спадщина та спадкоємці» (зліва направо: єпископ Ялтинський Нестор, митрополит Сімферопольський і Кримський Лазар, «голова державної ради республіки Крим» Володимир Константинов), 29.11.2019.

української церкви та прибічників російського православ'я.

\*\*\*

Ще до російської окупації Криму, в 2013 році, протоієрей Микола Доненко вступив до Спілки письменників Росії – що не дивно, враховуючи його давнє членство в російській міжнародній громадській організації «Всемирный русский народный собор», яку очолює голова РПЦ патріарх Кирил і до якої також входить митрополит Сімферопольський і Кримський Лазар. Загалом о. Микола Доненко рідко з'являвся на публіці, більше займаючись історичними працями, викладанням у Таврійській духовній семінарії або ж безпосередньо священницьким служінням. Втім, один цікавий факт вплив на початку 2017 року, коли активісти «Кіберальянсу» оприлюднили шосту частину зламаною листування лідера російської «Асоціації православних експертів» Кирила Фролова з Московською патріархією

РПЦ та адміністрацією президента РФ за 2013 рік, перед початком російсько-української війни. Зокрема, було знайдено лист від Сергія Ткачука, секретаря радника президента РФ з інтеграції в рамках Митного союзу Сергія Глазєва, з проханням до Фролова надіслати список «доброї і надійної мережі російських співвітчизників» в Україні, яку можна було б поєднати з сумнозвісною організацією «Український вибір». У наданому списку разом із деякими священнослужителями УПЦ МП було згадано і протоієрея Миколау Доненка, якого Фролов публічно хвалив ще у 2010 році за те, що він займався науковим опрацюванням біографій новомучеників РПЦ, «переважна більшість яких голосно викривала ідею відокремлення України від Росії».

У 2014 році протоієрей Микола Доненко став лауреатом недержавної всеросійської премії «Хранителі насліддя», що присуджується

за «визначні заслуги перед вітчизною у справі збереження історичної та культурної спадщини РФ», у номінації «Служіння», а наступного року – лауреатом «державної премії республіки Крим» за книжки «Ялта – місто веселощів і смерті» та «Новомученики Феодосії». Принаймні з 2016 року згадується як член Спілки художників Росії. У 2017 і 2018 рр. відповідно о. Микола Доненко отримав орден князя Володимира III ступеня та орден святителя Дмитра Ростовського.

Основний період активності протоієрея Миколи Доненка починається 13 червня 2018 року, коли він у Свято-Троїцькому соборі в Сімферополі прийняв чернечий постриг і отримав нове ім'я – Нестор. Того ж дня він на власному Youtube-каналі опублікував своє інтерв'ю для проекту «Люди РФ», у якому згадав свого батька-адвоката – «людину особливу, зі спеціальними допусками», а також своє навчання у спеціальній школі та «подружку» – доньку полковника КДБ. При цьому рідний Бердянськ о. Нестор назвав «багатонаціональним містечком, типовим для півдня Росії».

17 червня 2018 року о. Нестор був піднесений до сану архимандрита. 27 вересня 2018 року в Хрестовоздвиженському храмі Святої Успенської Києво-Печерської Лаври його, згідно з рішенням Священного Синоду УПЦ МП та на прохання митрополита Сімферопольського і Кримського Лазаря, було висвячено на вікарного єпископа Сімферопольської і Кримської єпархії з титулом «Ялтинський». У своїй промові після архієрейської хіротонії голова УПЦ МП митрополит Онуфрій зазначив, що новий єпископ відомий як науковець та видавець багатьох книг про святих новомучеників, кров яких оросила землю «нашої земної Батьківщини». Втім, у відкритих джерелах о. Нестор (Доненко) зазвичай вказується як експерт у питаннях канонізації новомучеників і сповідників РПЦ, що постраждали у 1920-1950-х рр.; багато з них були прославлені у лику святих на «ювілейному» соборі РПЦ у серпні 2000 р. «Ти тривалий час ніс різні послухи в цій єпархії (Сімферопольській і Кримській, – авт.) та добре знаєш місцеві реалії життя. Слухайся свого митрополита в усьому та без його благословення нічого не роби», – дав настанову митрополит Онуфрій новому єпископові.

Привертає увагу також та обставина, що єпископська хіротонія над архимандритом Нестором відбулася о 6-й годині ранку, без анонсу та звичної інтернет-трансляції, з публікацією у журналах

Дивно, як «христоролюбивое воинство русское», вислухавши «батюшку», не схопилося тієї ж миті за зброю і не вирушило за Перекоп – на славу Бога і за Його правдою здобувати духовну та фізичну перемогу над «фашистським зовнішнім ворогом», який надумав відірватися від московського «царства небесного і земного» та прямувати до Господа власним шляхом, а не сповідатися Йому через співробітників російських спецслужб у рсясах. Проте, як бачимо, подібні проповіді лягли у підвалини виправдань повномасштабної збройної агресії РФ проти України, що розпочалася наприкінці лютого 2022 року.

Синоду УПЦ МП «заднім числом», і аж за два роки після ухвали про призначення вікарія для митрополита Лазаря.

\*\*\*

21 листопада 2018 року єпископ Нестор після хресної ходи виголосив проповідь під час святкового богослужіння у гарнізонному севастопольському храмі на честь архистратига Божого Михаїла, який є головним храмом окупаційного ЧФ РФ, серед іншого, сказавши таке: «Війна у цьому світі ніколи не припиняється, зло і духи піднебесної злоби завжди на сторожі, щоби жерти кожного християнина. Ми з вами мусимо бути добрими воїнами і чинити опір ворогам істини, мати Слово Боже як дуже гостру й потужну зброю і боротися за свою душу, чинити опір зовнішнім сутінкам, брехні та підміні, всьому і всім, хто хоче забрати в нас нашу первісність, нашу віру і ту істину, благодать і церкву, які нам дав Христос. Молитовно звертаючись до небесного воїна, ми лише входимо у воєнні дії, у силу відношення з зовнішніми і внутрішніми ворогами, які опираються нам, а сутність зла через нас опирається Богові. Ми – громадяни неба, нашою абсолютною батьківщиною є Царство Небесне. Але увійти до нього ми можемо лише через помісну церкву (вочевидь, мається на увазі РПЦ, – авт.) – як і у вічність можемо увійти лише через нашу російську історію, в якій ми народилися, до якої нас від початку помістив Господь і в якій ми мусимо пройти свій життєвий шлях (виділення наше, – авт.). Один горизонт має людина зі сві-



домістю поразки – і цілковито інакший має людина, що скуштувала перемоги, не лише військової, економічної, інтелектуальної чи соціальної, а перемоги духовної. Будемо ж навчатися перемогати за правдою Христовою, перемогати завжди, на будь-який час і на кожну годину, щоб увійти у Славу Божу і поєднатися з радістю любові Христової в Його Божественному Царстві».

Дивно, як «христоролюбивое воинство русское», вислухавши «батюшку», не схопилося тієї ж миті за зброю і не вирушило за Перекоп – на славу Бога і за Його правдою здобувати духовну та фізичну перемогу над «фашистським зовнішнім ворогом», який надумав відірватися від московського «царства небесного і земного» та прямувати до Господа власним шляхом, а не сповідатися Йому через співробітників російських спецслужб у рясах. Проте, як бачимо, подібні проповіді лягли у підвалини виправдань повномасштабної збройної агресії РФ проти України, що розпочалася наприкінці лютого 2022 року.

Так само в листопаді 2018 року єпископ Нестор дав кореспондентові російського шовіністичного інтернет-порталу «Украина. Ру» інтерв'ю «ні про що», продемонструвавши взірць метафізичного словоблуддя. Подібний характер мала і його промова в середині січня 2019 року в мультимедійному прес-центрі МІА «Россия сегодня» в окупованому Сімферополі під час прес-конференції на тему: «Православ'я у сучасних умовах: проблеми, загрози, можливість діалогу», яка стала реакцією на проголошення помісної Православної церкви України (ПЦУ) та отримання нею томосу на автокефалію від Вселенського патріарха Варфоломія. Однак цього разу єпископ Нестор, який узяв участь у зазначеному заході за благословенням митрополита Лазаря, вдався вже до великодержавно-імперської риторики. Зазвичай спокійний, інтелігентний вікарій Сімферопольської і Кримської єпархії УПЦ МП тоді розійшовся не на жарт, стверджуючи, що в українському православ'ї відбувся «розкол» (попри те, що участь в Об'єднавчому соборі 15 грудня 2018 року в Києві, на якому було проголошено ПЦУ, взяли представники УПЦ КП, УАПЦ та УПЦ МП), і називаючи формування ПЦУ «тотальною канонічною, брутальною, політично дуже неякісною й образливою провокацією», при цьому заявляючи, що помісна Українська православна церква «перебуває під цілковитим впливом Константинопольського патріархату й не є самостійною» – на відміну від УПЦ МП, яка навіть сьогодні лишається складовою частиною



Освячення каплиці в ім'я «святого благовірного» князя Андрія Боголюбського у 4 полку радіаційного, хімічного та біологічного захисту ЧФ РФ в окупованому Севастополі, 01.12.2020.

РПЦ, попри своє декларативне відмежування від неї.

Керуючись буцімто логікою «стамбульського» (тобто Вселенського) патріарха, єпископ Нестор запропонував «демократичній» РФ, яку він однозначно вважає своєю державою, «повернути» Польщу та Фінляндію, а також «відкликати» суверенітет Казахстану, Узбекистану і країн Балтії та «обнулити» Біловезькі угоди, за якими проголошувалося припинення існування СРСР. Схоже, що озвучені єпископом Нестором ідеї виникли не в його голові, оскільки ними сьогодні вже прямим чином керується держава-агресор, погрожуючи скасувати свої рішення щодо визнання незалежності України та країн Балтії – Литви, Латвії та Естонії. Поблажливо «припустивши» існування української національної душі, єпископ Нестор назвав її «розколотою на православ'я та уніатство, не кажучи вже про величезну кількість протестантських сект». Назвавши окупований Крим «частиною РФ», він запевнив, що тутешні парафії УПЦ МП «захищені, на відміну від України, мають підтримку держави та політичної влади, гарант конституції гарантує свободу віросповідання та конфесійну адекватність», при цьому маючи на увазі державу-окупанта та її владу, і назвав РФ «духовно-моральним камертоном сучасного світу, який має надзавдання: бути свідком істини – як тисячу років тому, так і сьогодні, і в подальші століття».

Після цієї прес-конференції єпископ Нестор лякав читачів «Кримської газети» «потрясінням засад духовно-національного буття» в Україні, яка «змінює свій вигляд»: «Новий розкол принесе свої гіркі плоди, торкнеться мільйонів людей. Очевидно, це буде серйозним іспитом на духовну та національну ідентичність, на здатність <...> попри різні труднощі, залишитися у лоні матері-церкви (тут знову мається на увазі РПЦ, – авт.)».

Незабаром, 27 січня, він разом з архієреями РПЦ співслужив у московському храмі Христа Спасителя патріарху Кирилу під час літургії перед початком роботи XXVII Міжнародних різдвяних освітніх читань.

\* \* \*

23 лютого 2019 року, до російського дня захисника Вітчизни, в розташуванні 810-ї гвардійської бригади морської піхоти ЧФ РФ в окупованому Севастополі за благословенням митрополита Лазаря єпископ Нестор у співслужінні місцевих священників УПЦ МП урочисто освятив храм на честь «святого благовірного» князя Олександра Невського, роздавши ордени РПЦ його меценатам, які прибули з Москви.

3 травня 2019 року він разом із митрополитом Лазарем та священниками Сімферопольської і Кримської єпархії УПЦ МП зустрів у Сімферополі провідну ікону головного храму збройних сил РФ «Спас Нерукотворний», що прибула з Севастополя у супроводі тогочасного командувача ЧФ РФ адмірала Олександра Моїсеєва. Рівно за місяць єпископ Нестор узяв участь у зустрічі на тему: «Підвищення ролі національно-культурних громадських і релігійних організацій у зміцненні єдності багатовірної нації Росії», яку провела голова Ради Федерації Федеральних Зборів РФ Валентина Матвієнко у рамках «V Міжнародного гуманітарного Лівадійського форуму»; наступного дня, 4 червня, він також брав участь в урочистій церемонії відкриття пропагандистського «XIII міжнародного фестивалю «Велике русское слово»» в окупованій Ялті.

21 липня 2020 року за благословенням митрополита Лазаря єпископ Нестор провів щотижневий збори з керівниками профільних відділів Сімферопольської і Кримської єпархії УПЦ МП, під час якого розглядалося питання складання реєстру

пам'яток культурної спадщини окупованого Криму для подальшого їхнього внесення до загального реєстру Московської патріархії.

На початку жовтня 2020 року єпископ Нестор у Севастополі вручив вітальну адресу голови РПЦ патріарха Кирила російському чиновникові Михайлу Развожаєву з нагоди його «вступу на посаду губернатора» окупованого міста, з чим і привітав його особисто.

23 жовтня під час засідання фейкової «об'єднаної дисертаційної ради Д 999.218.02», створеної на базі Чеченського державного педагогічного університету та «Кримського федерального університету імені В. І. Вернадського», вікарій Сімферопольської і Кримської єпархії УПЦ МП захистив дисертацію на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук за темою: «Освітньо-просвітницька діяльність і дидактична спадщина Фадея (Успенського)». Науковим керівником виступила Людмила Редькіна – «завідувач кафедри педагогіки та управління навчальними закладами» ялтинської «гуманітарно-педагогічної академії», яка є «філією» «Кримського федерального університету».

1 грудня 2020 року в Севастополі єпископ Нестор за благословенням митрополита Сімферопольського і Кримського Лазаря освятив каплицю в ім'я князя Андрія Боголюбського у військовій частині 4 полку військ радіаційного, хімічного та біологічного захисту ЧФ РФ, побажавши окупаційним воякам «знаходити радість і зміст свого життя, внутрішніх духовних перемог і подолання складнощів, які є у житті кожної людини».

У 2021 році єпископ Нестор отримав орден Святителя Луки Кримського та ювілейну медаль «50 років автономії Японської православної церкви».

15 грудня 2021 року в «державній раді республіки Крим» ушосте відбулися «парламентські зустрічі» у рамках «регіонального етапу» російських XXX міжнародних різдвяних освітніх читань «До 350-річчя від дня народження Петра І: секулярний світ і релігійність», під час яких «голова державної ради» Володимир Константинов роздав присутнім «нагороди» за «великий особистий внесок у збереження духовно-моральних цінностей, зміцнення міжконфесійного миру та благодійну діяльність». Зокрема, єпископ Нестор отримав «грамоту президії державної ради республіки Крим». Загалом учасники заходу звернулися до уряду, міністерства освіти та міністерства науки і вищої освіти держави-окупанта з низкою прохань і рекомендацій, зокрема закликавши «продовжити духовне та військово-патріотич-

Назвавши окупований Крим «частиною РФ», він запевнив, що тутешні парафії УПЦ МП «захищені, на відміну від України, мають підтримку держави та політичної влади, гарант конституції гарантує свободу віросповідання та конфесійну адекватність», при цьому маючи на увазі державу-окупанта та її владу, і назвав РФ «духовно-моральним камертоном сучасного світу, який має надзавдання: бути свідком істини – як тисячу років тому, так і сьогодні, і в подальші століття».

не виховання молоді на традиційних цінностях російського народу, прикладах військової звитяги, збереження історичної пам'яті народів Росії».

Напередодні, 12 грудня, єпископ Нестор відвідав рідний Бердянськ, де взяв участь у спільній літургії з архієпископом Бердянським і Приморським Єфремом (Яринком) у кафедральному соборі Різдва Христового. Тоді, як і зазвичай під час відвідування материкової України, один з кримських проповідників «руського міра» оминув «незручні» питання з боку представників компетентних служб.

27 травня 2022 року єпископ Нестор узяв участь у Соборі УПЦ МП, що відбувся в Києві, у режимі відеоконференції у складі делегації Сімферопольської і Кримської єпархії, члени якої на чолі з митрополитом Лазарем одногласно проголосували проти ухвалення постанови та запропонованих поправок до Статуту про управління УПЦ МП і заявили, що залишаються «під омофором Святійшого Патріарха Московського і всієї Русі».

7 червня 2022 року в Патріаршій і Синодальній резиденції в Даниловому монастирі у Москві відбулося чергове засідання Священного Синоду РПЦ під керівництвом її предстоятеля патріарха Кирила, під час якого відбулося «прийняття» трьох кримських єпархій УПЦ МП у «безпосереднє канонічне й адміністративне підпорядкування» московському патріархату та Священному Синодові РПЦ і утворення на їхній основі «Кримської митрополії РПЦ» на чолі з митрополитом Лазарем. Після цього в ефірі передачі «5-я студія» на телеканалі «Россия 24» єпископ Нестор назвав цю подію «підтвердженням і поглибленням того, що було завжди»: мовляв, Сімферопольська і Кримська єпархія УПЦ МП «завжди була у канонічному просторі» РПЦ і була «слухняною» її очільникові патріархові Кирилу, навіть коли той фактично благословив повномасштабну збройну агресію РФ проти України.





# ЗЛІТ КАРАЇМСЬКОЇ ЧАЙКИ

## КАРАЇМИ

**Неподалік старовинної Євпаторії розташовано дитячий санаторій, заснований караїмською родиною Гелеловичів. Їхнє дітище – перший безкоштовний дитячий санаторій на просторах Російської імперії – пережило революцію, війну, зміну кількох політичних режимів, і досі служить за своїм призначенням: там відновлюють здоров'я юні кримчани.**

### Олександр ДЗЮБА

У числі 8-9 журналу «Караїмське життя» було надруковано таку новину: «У неділю 26 лютого об 11 годині ранку відбулася урочиста закладка дитячої колонії-санаторії, що будується коштом щедрих добродіїв-одеситів – спадкового почесного громадянина Гілея Мойсейовича Гелеловича та його дружини Гулюш Марківни. Як відомо, п. Гелелович офірував близько ста тисяч руб. на спорудження цієї санаторії і, окрім того, надав їй у користування прибутки з хлібних крамниць у Євпаторії, що йому належать, на суму десять тисяч щорічно на її утримання. Санаторія буде введена на 60 людей, з яких 60% будуть становити діти караїмів, а 40% – діти інших національностей. Чудовий куточок у дві з половиною десятини землі на самому березі моря прихистить у себе дитячу санаторію, що своїм виникненням та існуванням становитиме визначну подію в житті Євпаторії і слугуватиме не лише її пам'яткою й окрасою, а й її гордістю».

Те ж видання повідомляє деякі подробиці закладки санаторію: «О десятій годині ранку запрошені на урочистості почали з'їжджатися до готелю «Модерн», де мешкає подружжя жертводавців, для висловлення привітань, а звідти на екіпажах і автівках вирушили до місця закладки. На урочистостях були присутні близько 150 осіб, серед яких були впливові представники караїмської громади з родинами та представники адміністрації. Після здійснення молитви газзаном Самуїлом Мойсейовичем Нейманом жертводавець заклав перший камінь. Потім привітними господарями було запропоновано гостям розкішний сніданок. Під час сніданку було виголошено промови з різноманітними побажаннями, що були зустрінуті гучними оплесками».



Санаторій «Чайка»



Гелель і Гулюш Гелеловичі

Промовці вказували на користь санаторію для покращення здоров'я сотень дітей бідних батьків, про перетворення стараннями жертводавців піщаної пустелі на райський куточок, про важливість для суспільства подібних ініціатив.

\* \* \*

Усе написано було фінальною крапкою великого благодійного кроку караїмського подружжя. Його голова, Гелель Мойсейович (Гелель бен Моше) Гелелович, знаний караїмський благодійник, спадковий почесний громадянин, народився в 1836 р. у сім'ї євпаторійського купця Мойсея Мордахайовича (Моше бен Мордахая) і Біяни Ісааківни Гелеловичів. Його батько також займався доброчинністю. Навчався Гелель у караїмській приватній школі Авраама бен Йосефа (Абен Яшара) Луцького – однієї з найкращих караїмських шкіл свого часу. Її учні вивчали низку предметів караїмської традиції – лешон кодеш (мову Святого Пись-

ма), ТаНаХ, філософію, твори караїмських релігійних мислителів. Випускники закладу ставали викладачами релігійної традиції і давньоєврейської літератури. Засновник школи, Абен Яшар Луцький, вчений і поет, виходець з луцької караїмської громади, поліглот і знавець як караїмської, так і равиністичної мудрості, виховав цілу плеяду видатних караїмських вчених та віровчителів. Та Гелель пішов стопами батька, пов'язавши свою долю не з наукою, а з підприємництвом. І для цієї діяльності вибрав молоде місто, що вступало в добу свого розквіту, – Одесу, де володів підприємством з перемелювання солі. Але й не переривав зв'язків з рідним краєм: мав у володінні хлібні комори в Євпаторії, які розташовувалися на Перекопській вулиці. У поважні роки життя пана Гелеля бентежила й засмучувала одна нездоланна обставина. Здається, в нього було все – й кохана дружина, й гроші, й повага в суспільстві, але не було дітей. Тож подружжя стало

активно допомагати дітям своїх одноплемінників: Гелеловичі заснували стипендію, на яку здобували освіту незаможні караїмські діти. В Одесі – місті, що стало йому рідним, – пан Гелелович був почесним доглядачем міського трикласного караїмського училища. Його старання не залишились непоміченими. У 1896 р. «за старанну та корисну діяльність в установах Міністерства народної освіти» Гелель Мойсейович був ушанований золотою медаллю з написом «За старанність» для носіння на шиї на Станіславській стрічці.

У 1912 році, коли Гелелю було вже під 80, він вирішив повернутися до рідного міста, і зробити це не з порожніми руками. Любляче, але бездітне подружжя Гелеловичів, Гелель Мойсейович і Гулюш Марківна (її дівоче прізвище Болек), бажали зробити щасливими знедолених дітей у батьківському краї, тож звернулися до свого одноплемінника, міського голови Євпаторії Семена Езровича Дувана, по дозвілі на відведення земельної ділянки для зведення власним коштом санаторію для дітей-сиріт. Отримавши цей дозвіл, вони придбали дві з половиною десятини землі на узбережжі Каламітської затоки, неподалік села Яли-Мойнаки (нині Заозерне). Будівництво закладу не зайняло багато часу, й 13 червня 1913 р. відчинила свої двері «Безкоштовна санаторія імені Гулюш і Гелеля Гелеловичів», розрахована на 80 місць. Зведення санаторію обійшлося подружжю у 200 тисяч рублів золотом. Це був ретельно спроектований комплекс. Два спальні корпуси, що стоять паралельно один до одного, з'єднані між собою залом для розваг. Було зведено їдальню й кухонний корпус. Поруч збудовано лікарню, ізолятор, контору, льодовик, стайню, сарай для карет, влаштовано артезіанську свердловину, й над нею водонапірну вежу. Також було зведено житловий будинок.

До закладу приймали дітей зі слабким здоров'ям, де вони могли перебувати протягом чотирьох-п'яти теплих місяців. Санаторій із повним пансіоном, а також забезпеченням дітей одягом та взуттям був безкоштовним не лише для знедолених караїмських дітей, а й для дітей усіх національностей і віросповідань, які опинилися у скрутних життєвих обставинах.

Караїмських дітей серед пацієнтів санаторію мало бути 60%, але їхнє число могло бути й меншим, якщо караїмських кандидатів у пацієнти бракувало, у такому разі зарезервовані для караїмів місця надавалися представникам інших народів. На лікуван-

*Караїмських дітей серед пацієнтів санаторію мало бути 60%, але їхнє число могло бути й меншим, якщо караїмських кандидатів у пацієнти бракувало, у такому разі зарезервовані для караїмів місця надавалися представникам інших народів. На лікування приймалися діти обох статей віком від восьми до тринадцяти років. Усе це було прописано в статуті закладу. Так у дореволюційній Росії виник перший безкоштовний санаторій для дітей.*

ня приймалися діти обох статей віком від восьми до тринадцяти років. Усе це було прописано в статуті закладу. Так у дореволюційній Росії виник перший безкоштовний санаторій для дітей.

\* \* \*

У 1918 р., коли на просторах колишньої Російської імперії, зокрема й у Криму, палахкотіла громадянська війна, дитячий санаторій та його вихованці опинилися в безпорадних обставинах. Тут їм допомогло рятівне сусідство, й знову порятунок дітей став можливим завдяки діяльності караїмів. Річ у тому, що поблизу санаторію Гелеловичів, також на морському узбережжі, розташовувалася дача для акторів, що перебували на гастролях у Євпаторії, – готель Дюльбер, який належав караїму Ісааку Езровичу Дувану-Торцову – актору й театральному антрепренеру. Він був молодшим братом міського голови Євпаторії Семена Езровича Дувана. Цей пан був примітною особистістю, особливо на тлі патріархальних караїмів старих часів. Будучи випускником юридичного факультету Київського університету, Дуван певний час мав адвокатську практику. Проте любов до театального мистецтва переважила. Ісаак Езрович став актором і грав у виставах під псевдонімом Торцов. З 1904 до 1910 рр. у нього були театральні антрепризи в Києві та Вільні, але, певно, любов до рідного міста виявилася сильнішою за прагнення виступати на сценах великих міст. Тож Дуван-Торцов повернувся до Євпаторії, в околицях якої і збудував згадану дачу, напевно, маючи намір далі жити в Криму. Але життя внесло свої корективи: у 1911 р. актора запросив до Москви сам Костянтин Сергійович Станіславський. Відхилити його запрошення до Московського художнього театру Ісаак Езрович, мабуть, не зміг. А дача, що тоді добувалась, тепер мала стати не житлом мешканця Євпа-



торії, а гостьовою резиденцією колег Дувана-Торцова по московському театру.

Готель було зведено у 1912 р. На фронтоні будівлі, зверненому в бік моря, була зображена чайка, яка ширяє приморськими просторами. Така сама чайка, як і на завісі сцени Московського художнього театру (МХТ, пізніше МХАТ). Це мозаїчне зображення з друзів дзеркал особливо ефектно виглядало ясними місячними ночами на тлі темного неба, коли на дзеркальному птаху відбивалося місячне світло. Будівля «Дюльбера» збереглася й нині є корпусом санаторію, що раніше мав назву «Люкс», а згодом – «Червоні вітрила». Доля ж її фундатора склалася трагічно: у 1919 р. Ісаак Дуван-Торцов виїхав до Болгарії, а згодом знайшов прихисток у Великій Британії, а в 1941 р. він загинув під колесами автомобіля.

Але поки що повернімося до бойового 1918 року й до сусідів акторського готелю по узбережжю – вихованців санаторію Гелеловича. Тоді актори, які перебували на дачі «Дюльбер», побачивши, що діти в санаторії залишилися без засобів до існування, задля їхнього порятунку організували благодійні вистави в Євпаторії; там вони давали «Дядю Ваню» й «Вишневий сад». На гроші, отримані від тих вистав, найняли до санаторію няню, купили продукти й одяг, і навіть купили корову, аби у дітей на столі завжди було свіже молоко. Так понад сто дітей було врятовано від голоду. Тож у 1923 р. колишній санаторій Гелеловичів отримав нову назву – «Чайка». Емблема з чайкою в польоті стала спільною й для «Дюльбера», й для МХАТу, й для дитячого санаторію, а перед будівлею ізолятора було встановлено погруддя А. П. Чехова.

Коли радянська влада остаточно закріпилася на узбережжі Криму, санаторій став спеціалізуватися на лікуванні дітей, хворих на кістковий туберкульоз, поліомієліт, а згодом – і ревматизм. З 1970 р. заклад став багатопрофільним, і нині там є кардіоревматологічне, нефрологічне, ортопедичне, пульмонологічне, психоневрологічне відділення, а також проводиться реабілітація дітей, які постраждали від екологічних катастроф. Після того, як Україна стала незалежною, республіканський дитячий клінічний санаторій «Чайка» став міжнародним дитячим курортом цілорічного функціонування, і був дуже затребуваним закладом для лікування та оздоровлення дітей.

У роки незалежності нащадки гідно вшанували пам'ять засновників санаторію: до 90-річчя закладу на одній із його алей на честь подружжя Гелеловичів було споруджено пам'ятну стелу. Згодом до назви санаторію «Чайка» було додано: «імені Гелеловичів». Так було відновлено історичну справедливість і пам'ять про славетну караїмську сім'ю.

## БРАТСЬКЕ СУПЕРНИЦТВО

### СХІДНА КАЗКА VS ПРОГРЕСИВНА УРБАНІСТИКА. ЯК ДВА БРАТИ-КАРАЇМИ ЗМАГАЛИСЯ ЗА ЗВЕДЕННЯ НАЙКРАЩОЇ САДИБИ ЄВПАТОРІЇ

#### КАРАЇМИ

**Напевно, кожен, хто був у Євпаторії, не оминав увагою будівлю краєзнавчого музею – вона схожа на палац зі східної казки, що якось дивом потрапила на вулицю курортного міста. У споруди цікаве минуле, а її історія пов'язана з видатними особистостями міста й дуже шанованим старовинним караїмським родом.**

Олександр ДЗЮБА

Будівлю на Дуванівській вулиці, 11 було зведено у 1912 р. за проектом міського архітектора Адама Людвиговича Генриха. Він прикрасив місто майже трьома десятками споруд, багато з яких мають виняткову архітектурну цінність. Серед них: міська управа, міський театр (проект виконано спільно з П. Я. Сеферовим), Пушкінська аудиторія, чоловіча та жіноча гімназії, євпаторійська поштово-телеграфна контора (зведена разом з іншим колегою й одноплемінником-караїмом І. М. Кефелі), православний собор святого Іллі, юдейські синагоги «Егія-Капай» та Купецька, готелі «Бо-Риваж» і «Оріон», кінотеатр «Лотос» (нині «Маяк»), Приморський санаторій, садиби та прибуткові будинки.

Цілком природно, що свою бурхливу творчу діяльність Адам Генрих розгорнув і на вулиці, яка на початку ХХ ст. швидко забудувувалася особняками й прибутковими будинками, – Дуванівській. На семи сотнях метрів цієї вулиці нині сконцентровано величезну кількість пам'яток архітектури. Її забудова розпочалася у 1909 р. До того часу на її місці були лише солончаки без жодних ознак цивілізованого життя. На забудову цієї вулиці історія відвела менше десяти років. За цей час на ній стався справжній архітектурний бум. Тут постало царство модерну й новітніх архітектурних віянь. Вулиця Дуванівська – пам'ятка того, як Євпаторія перетворювалася на модний і сучасний європейський курорт.

Замовником будівлі, де нині розміщується краєзнавчий музей, був купець-лісопромисловець Юфуда Мордехайович Гелелович. Він народився 1876 р. і більшу частину життя мешкав у рідному місті. Мало того, що



Будинок Юфуди Гелеловича

власник будівлі був караїмом, і вулиця, на якій вона розташована, з 1907 р. називається Дуванівською на честь караїма Семена Езровича Дувана, міського голови, так там ще й певний час був кабінет лікаря-караїма. Напередодні Першої світової війни у будинку Гелеловича приймав пацієнтів міський санітарний лікар І. Д. Каракоз.

Юфуді Гелеловичу у своєму будинку довго жити не судилося. У 1920 р. він разом з дружиною Рахіль і сином Марком подався на еміграцію, і його сім'я осіла у Франції.

Вже з наступного року тут розташувався краєзнавчий музей. Окрема його зала присвячена караїмам Євпаторії та їхньому внеску у становлення міста. Цього року в липні музей святкує сторіччя з дня відкриття своїх дверей для публіки. А публіку там є чим здивувати ще до входу в приміщення.

Стиль споруди – мавританський у поєднанні з модерном, і ця вибухова архітектурна суміш одразу налаштує на екзотичний лад. З фасаду виступають три ризаліти, геть не схожі один на одного. Перший з них, з південного боку фасаду, прикрашений арочним отвором, у який вписана арка на тонких колонах з ліпними елементами. Вхід перекривають ковані ґрати. За ними – дубові двері з орнаментальним різьбленням. Такі ж ґрати балкону, що розташований ліворуч, а над ним – напівкругле вікно. Та повернемося до південного ризаліту. Вгорі його покрівля підтримується витонченими потрійними кронштейнами. Там парадний вхід до будівлі, по обидва боки якого замість левів стоять старовинні гармати. Другий,

центральний ризаліт з простішим входом, але прикрашений ступінчастим склепінням з ліпниною, що нагадує міхраби мечетей; його увінчує баня, що так само нагадує архітектуру мусульманських культових споруд. Третій ризаліт зовсім скромний, дверей не має, лише вузьке вікно. До речі, вікна будівлі варті окремої поеми, вони дуже вигадливі, й усім своїм виглядом свідчать про ту модерністську епоху, коли ця споруда народилася. На самому верху будівлі – димарі у вигляді мініатюрних вежечок. Фасад асиметричний; по ньому видно, що архітектор мав дуже романтичний настрій, задаючи такі риси будівлі. Безумовно, це одна з вершин творчості архітектора Адама Генриха. У 1984 р. будівлю було визнано пам'яткою архітектури місцевого значення.

Варто згадати, що зовсім поруч, на тій же Дуванівській вулиці, приблизно в той же час, що й Юфуда Гелелович, звів собі будинок і його рідний брат Бераха, який народився у 1875 р. Він також був купцем-лісопромисловцем. На щастя, і його будинок зберігся за адресою: Дуванівська, 5. Тож можна порівняти смаки й архітектурні вподобання двох братів. А вони дуже різні, при тому, що, ймовірно, автор будинку Берахи – все той же невтомний Адам Генрих. Архітектура цієї будівлі стримана й шляхетна. Вона стильна й урбаністична. Поєднує риси модерну й ар-деко. Риси останнього прозирають у кутових ризалітах з великими вікнами. На першому поверсі споруди вікна прямокутні, на другому – напівкруглі. Так само бачимо вишукані кронштейни під покрівлю. Особняк напрочуд гармонійний і елегантний. Як на свій час, архі-

На семи сотнях метрів цієї вулиці нині сконцентровано величезну кількість пам'яток архітектури. Її забудова розпочалася у 1909 р. До того часу на її місці були лише солончаки без жодних ознак цивілізованого життя. На забудову цієї вулиці історія відвела менше десяти років. За цей час на ній стався справжній архітектурний бум. Тут постало царство модерну й новітніх архітектурних віянь. Вулиця Дуванівська – пам'ятка того, як Євпаторія перетворювалася на модний і сучасний європейський курорт.

тектурне вирішення будівлі прогресивне, без натяку на провінційну помпезність. Там немає жодної зайвої риси. Просто вірець чудового смаку.

Доля Берахи Гелеловича і його нащадків склалася зовсім по-іншому, ніж у сім'ї його брата Юфуди. В той час, коли сім'я останнього не дозволила іншому братові вчинити так само. Бераха пішов з життя невдовзі після приходу радянської влади. Його дружина Султан бат Шемуель (її дівоче прізвище Кіскачі) залишилася одна з трьома дітьми на руках. Нова влада вигнала її з дітьми з власного будинку, і їм довелося поневірятися по родичах і знайомих, до того ж вони опинилися без документів і засобів до існування. Втім, усе ХХ ст. родина не покидала рідну Євпаторію. Двоє дочок Султан-ханум, яка померла у 1959 р., прожили в Євпаторії все життя, лише її син виїхав до Ленінграда. Історія цього роду триває. Можна бути певними, що й нові покоління Гелеловичів принесуть славу рідному місту.





# ПЕРЕХІД ВЛАДИ В КРИМУ ВІД РЕВКОМІВ ДО РАД

## ЯК ЦЕ БУЛО...

Після того, як «зайвих» людей вилучили з лав більшовицької партії, а також вгамували пристрасті у конфліктах, що вибухнули всередині партійного та радянського керівництва півострова, можна було розпочати процес переходу влади від ревкомів до рад. Цей перехід починався в тих районах, де «цілком усувалася загроза існуванню радянської влади і створювалися необхідні умови для діяльності рад»<sup>1</sup>.

**Тетяна БИКОВА,**  
к.і.н., науковий співробітник Інституту історії України НАН України



1-ша рота 2-го гірськострілкового батальйону, що знищувала залишки білогвардійців у кримських лісах і горах. Фото 1921 р.

Перші розмови про вибори до рад робітничих, селянських, червоноармійських і червонофлотських депутатів розпочалися ще у грудні 1920 р. Але тоді це питання залишилося тільки на стадії розмов. Адже в той час Кримський півострів був дуже «засміченим», і під час виборів до рад могли «пролізти» злісні, чужі елементи, які на кінець 1920 р. ще не були «викорчовані». Це яскраво виявилось у резолюції, яка була ухвалена на нараді голів і завідувачів відділів управління міських та повітових ревкомів, що відбулася 22 грудня 1920 р. У цій резолюції, між іншим, йшлося: «...за півторамісячний період населення Криму, особливо сільське, недостатньо мірою підготовлено до виборів у ради, в які за наявного становища можуть пройти елементи не пролетарські й не радянські, а антирадянські, що будуть тільки гальмувати роботу з радянського будівництва, через це нарада визнає необхідним насамперед остаточно очистити Крим від білогвардійського елемента і поки тимчасово залишити в чолі правління військово-революційні органи радянської влади, яким

слід разом із партійними комітетами розпочати найпосиленішу кампанію з підготовки населення до майбутніх виборів... У момент, коли населення буде достатньою мірою підготовлено до виборів, питання про час призначення таких доручити обласному комітету РКП(б) і Кримському ревкому»<sup>2</sup>.

Тому вибори до рад було відкладено на «певний час», поки більшовицьке керівництво остаточно не впевнилося у тому, що все населення, яке мешкало на півострові, цілком поділяло погляди РКП(б) на політику, що мала проводитися органами радянської влади. Завдяки цьому термін існування в Криму тимчасових органів влади (ревкомів) замість постійних рад дуже затягнувся, адже ще й через півроку в більшовицькому уряді виникали побоювання щодо того, що в радах опиняться «поплічники буржуазії, меншовиків і есерів», а не «справжні борці за пролетарську справу»<sup>3</sup>. Це «побоювання» зникло лише наприкінці червня 1921 р., та й відбулося це лише через те, що всі «антирадянські елементи» в Криму припинили своє існування.

У першій половині липня 1921 р. президія Кримревкому ухва-

лила рішення про заснування Кримської обласної виборчої комісії та план проведення виборчої кампанії. Вибори було вирішено провести спочатку в тих містах, де були «найбільш підготовлені пролетарські маси»: в Сімферополі, Севастополі, Керчі та Феодосії. Керівництво виборами до рад покладалося на місцеві партійні організації та ревкоми. Для цього при ревкомах створювалися виборчі комісії. Крім того, ревкоми розробляли інструкції з роботи виборчих комісій, що займалися упорядкуванням списків виборців та іншими поточними справами.

Керуючись положеннями конституції РСФРР 1918 р. про виборчі права особливу увагу ревкоми звертали на те, щоб у списки не потрапляли особи, позбавлені виборчих прав. А таких за радянським законодавством було чимало. Згідно з законами більшовицької партії: «...не обирають і не можуть бути обраними такі особи: а) особи, які використовують найману працю з метою одержання прибутку; б) особи, які живуть на нетрудовий прибуток, відсотки з капіталу, прибутки з підприємств, надходження з майна і т.п.; в) приватні торгові комісіонери і посеред-

*Тому вибори до рад було відкладено на «певний час», поки більшовицьке керівництво остаточно не впевнилося у тому, що все населення, яке мешкало на півострові, цілком поділяло погляди РКП(б) на політику, що мала проводитися органами радянської влади. Завдяки цьому термін існування в Криму тимчасових органів влади (ревкомів) замість постійних рад дуже затягнувся, адже ще й через півроку в більшовицькому уряді виникали побоювання щодо того, що в радах опиняться «поплічники буржуазії, меншовиків і есерів», а не «справжні борці за пролетарську справу». Це «побоювання» зникло лише наприкінці червня 1921 р., та й відбулося це лише через те, що всі «антирадянські елементи» в Криму припинили своє існування.*

ники; г) ченці і духовні служителі (усіх релігійних культів); г) службовці й агенти колишньої поліції, корпусу жандармів, охоронних відділень і члени царського дому, що царствували в Росії; д) осо-

би, визнані в установленому порядку душевнохворими, а також особи, які перебувають під опікою; е) особи, позбавлені виборчих прав судовими вироками»<sup>4</sup>.

Водночас Кримревком постійно надсилав до повітових ревкомів такі накази: «Мобілізуйте увесь партійний та радянський апарат, пристосовавши його до виборчої кампанії. До проведення виборів зніміть з роботи якомога більшу кількість відповідальних працівників, надішліть у районні та сільські ревкоми для зміцнення, перевірки, очищення останніх від антирадянських елементів. Районні та сільські ревкоми на час виборів мали бути міцним оплотом радянської влади»<sup>5</sup>.

Далі буде...

- 1 Бугай Н.В. Чрезвычайные органы Советской власти: ревкомы. 1918-1921 гг. – М., 1990. – С. 236.
- 2 Ревкомы Крыма. Сборник документов и материалов. – Симферополь, 1968. – С. 181-182.
- 3 Красный Крым. – 1921. – 6 июля.
- 4 Державний архів Автономної Республіки Крим (далі – ДААРК). – Ф.-Р. 666. – Оп. 1. – Спр. 215. – Арк. 168 зв.
- 5 Там само. – Ф.-Р. 1025. – Оп. 1. – Спр. 241. – Арк. 24; Ревкомы Крыма. Сборник документов и материалов. – С. 187-188.

## У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

### КРИМСЬКІ САМОЗВАНІ «ГОЛОСИ НАРОДУ»



Наприкінці квітня 2022 року російські ЗМІ, а також підконтрольні окупантам медіаресурси Криму поширили новину під претензійними заголовками на кшталт «Кримські татари підтримали спецоперацію в Україні». Ясна річ, подібні повідомлення спонукають до пошуку відповідей на запитання – чи справді найбільший корінний народ окупованого півострова, чисельність представників якого у регіоні становить близько трьохсот тисяч осіб, одноставно чи принаймні переважною більшістю виступив на підтримку повномасштабної війни,

яку Російська Федерація веде проти України вже п'ять місяців. Цілком очікувано, зважаючи на схильність російських пропагандистів до перебільшень і перекручень фактів, аналіз ситуації одностайно заперечує подібні твердження.

### ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-художня і публіцистична газета Свідectво про державну реєстрацію КВ № 23715-13555Р від 06.02.2019 р.

**Засновники**  
Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка  
Громадська організація «Кримський центр ділового та культурного співробітництва «Український дім»

**Видавець**  
ТОВ «Видавничий дім «Українська культура»  
**Юридична адреса**  
Видавця:  
03040, м. Київ,  
вул. Васильківська, 1  
**Головний редактор**  
Андрій ЩЕКУН  
**Дизайн та верстка**  
В'ячеслав ЮРЧЕНКО

**Надруковано:**  
ФОП Хісамдінов А. Ю.  
*Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори. Рукописи не рецензуються і не повертаються. Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і виправляти мову. Зміст газети поширюється на умовах ліцензії CC BY 3.0, якщо відсутні інші вказівки.*

**Передплата на газету**  
Передплатна ціна на 2022 р.: на 6 місяців - 224,64 грн; на рік - 449,28 грн.

У передплатній ціні враховано вартість доставки до вашої поштової скриньки і вартість оформлення абонементу.

**Передплатний індекс**

90269  
Наклад 1000 прим.  
Ціна договірна

